

Herolden

December 2016

Årgang 20 Nummer 4

Vibeke og Ridder Rust Foto: Bjørn

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 23 28 91 28

Lone S. Hansen 60 18 36 41

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende redaktør

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året i marts, juni, september og december.

Deadline er den 20. i måneden før udgivelsen.

Trykt oplag ca. 150.

Fænnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm
Snellemark 45 - 3700 Rønne
Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Nu støtter BRK Vennekredsen

Indhold

- 3 Nyt fra formanden
- 5 Indkaldelse til generalforsamling
- 6 Nyt fra Centret
- 9 Glædelig jul
- 10 November på Centret
- 11 Glimt fra julemarkedet
- 13 Nyt fra Vennekredsen
- 14 Den Sorte Død - 1
- 20 BMCs 20 års jubilæum

Hvor der ikke er anført navn på fotografen, er billederne taget af redaktionen.

BORNHOLMS
R E G I O N S K O M M U N E

Færgen

Nyt fra formanden

Af Lone Schræddergaard Hansen

Kære Venner.

Jeg vil starte med et lille citat fra Luciasangen i min yndlingsjulekalender, den norske – Jul i Svinget.

*Når vinteren er mørkest,
og ikke en klokke slår.*

*Er det som om, at natten har var't
i hundred' år?*

*Når alt er tavst herude,
og solen er gået ned.*

*Så kan vi ses på vejen,
i lyset vi har med.”*

Ja, det er blevet mørkt udenfor og snart er det midvinter og jul. Folk sætter lys i træer, på huse, i vinduer, i alle mørke kroge, ja sågar i håret for at jage mørket på flugt. Og det føles virkelig, som om at natten eller mørket har været i hundrede år, og den følelse må have været endnu stærkere i middelalderen, hvor man ikke havde kunstigt lys. Jeg gætter på, at de gjorde som vi – rykker lidt tættere sammen, og sætter ekstra pris på samvær med familie og gode venner. Og dengang som nu spillede mad og drikke en ikke uvæsentlig rolle. Men snart vender det, og dagene og de lyse timer begynder at blive længere igen. Det vil vi glæde os til.

I lørdags havde vi julemarked. Og jeg bliver bare så glad, når jeg ser alle de glade mennesker, både gæster og alle os andre. Der kom lige omkring 400 gæster, og der var ca. 15 bodeholdere plus div. aktiviteter. Niller levede dejlig musik, og man kunne hugge runesten, bage snobrød og besøge trædrejeren, og der var smagsprøver på både øl og klejner. Det blæste og var hundekoldt, men hold da helt op, det kunne bestemt ikke ødelægge den gode stemning, der var på hele stormandsgården. Så tak til alle, der var med til at gøre vores julemarked til en fantastisk dejlig dag.

En glad formand

Den 5. februar har vi generalforsamling på Rågelundsgård. Jeg håber, at der kommer rigtig mange medlemmer, så vi kan få en god snak om, hvad der rører sig i foreningen. Har man nogle ønsker eller gode idéer, er der noget man ændrer sig over, er der nye aktiviteter, man synes vi skal tage fat i, eller har man noget, man gerne vil have lavet om, så er det på generalforsamlingen, at der er god mulighed for at få diskuteret det hele og finde ud af, om andre mener det samme. Og husk, at forslag til dagsordenen skal være bestyrelsen i hænde senest 14 dage før generalforsamlingen, dvs. senest den 22. januar 2017.

Generalforsamlingen er foreningens højeste myndighed. Det er her, vi beslutter, hvordan støtteforeningen skal arbejde i det kommende år: hvilke aktiviteter, vi skal have på programmet, og hvornår og hvordan, vi skal støtte op om Bornholms Middelaldercenter. Derfor er det vigtigt, at vi bliver så mange som muligt, for jo flere vi er, jo større mulighed har vi for at ramme et interesseområde, der passer så mange

medlemmer som muligt, og som de fleste har mulighed for at deltage i. Og jo flere medlemmer, der er glade og aktive, jo bedre bliver fællesskabet i vores forening.

På generalforsamlingen deler vi også programmet for 2017 ud, og der er masser af spændende aktiviteter på vej. Bl.a. kommer der en ny kursusrække om mad med Grethe, som jeg glæder mig meget til. Vi mødes 4-5 hverdagsaftener hen over foråret, hvor vi snakker om alt, hvad der hører til i et køkken, lige fra udstyr, råvarer, krydderurter, hvem-spiste-hvad, og så skal vi selvfølgelig også lave noget mad. Vi planlægger også en udflugt, hvor vi skal kigge på kalkmalerier i de lokale kirker og høre lidt mere om de nye, der er fundet og opmalet de seneste par år. Det bliver så spændende. Så hvis du vil høre mere om dette, og hvad vi ellers har på programmet for 2017, så kom til vores generalforsamling og få mere at vide. Der er selvfølgelig kaffe og kage til alle.

Jeg ønsker en god midvinter, og en glædelig jul til alle!

Fra en velbesøgt generalforsamling i 2014

Generalforsamling 2017

Indkaldelse til generalforsamling for Støtteforeningen Bornholms Middelaldercenters Vennekreds Søndag den 5. februar, kl. 14-17 på Centret

Dagsorden:

Valg af stemmetællere

Valg af dirigent

Valg af referent

Bestyrelsens beretning og generalforsamlingens godkendelse af denne

Regnskabsaflæggelse

Godkendelse af budget

Fastsættelse af kontingent

Forelæggelse af det kommende års aktiviteter

Forslag til vedtægtsændringer

Indkomne forslag

Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleanter på valg

Valg af revisor og revisorsuppleant

Eventuelt

Forslag til dagsordenen skal være bestyrelsen i hænde, senest 14 dage før generalforsamlingen, dvs. søndag den 22. januar 2017.

Nyt fra Centret

Af Niller

Jubilæumsåret er forbi

Året 2016 blev året, hvor vi kunne fejre vores 20-års jubilæum – og det blev da også fejret på bedste vis. Hele Bornholm blev d. 28. og 29. maj inviteret ind på Centret til en gratis demonstration af vores formåen ud i historisk formidling. Sammen med Vennekredsen blev det til et par vellykkede og mindeværdige dage, hvor 2.500 bornholmere var mødt op for at fejre begivenheden. På selv jubilæumsdagen d. 1. oktober blev der holdt en lille fest for alle dem, der igennem tiden har været med til at gøre Centret muligt. Særlig var det dejligt at gense tidligere borgmester Harald Kjøller, som med sin tro på folkene bag Centret, var med til, at drømme kunne gøres til virkelighed. Der skal fra min side lyde en stor tak til Harald – og til alle I andre,

der har støttet de mange middelalderildsjæle gennem mere end 20 år.

Men vi skal videre:

Bornholms Middelaldercenter er klar til at starte sin 21. sæson – og som sædvanlig med en række nye tiltag og initiativer. Da det vil være for omfattende at beskrive det hele, har jeg plukket nogle enkelte ting ud, som jeg tror, Vennekredsen har en særlig interesse for:

Renovering på Rågelundsgård

Systuen er nu næsten færdigrenoveret – kun mangler der lidt lysninger omkring de østvendte vinduer. Da sæsonen startede, blev projektet sat i bero – for pedellerne skulle jo koncentrere sig om at gøre middelalderpladsen klar til de forventningsfulde skolebørn og turister. Sæsonen er gået, og den sidste turist har forladt os – og derfor er det atter blevet tid til at gå videre med renoveringen. Turen er kommet til spisestuen, som skal igennem samme omgang som syværkstedet – og derefter bliver der tid til at se på et nyt køkken. Hele Østsiden har fået isat nye vinduer, hvilket gør, at vi hen over vinteren kan koncentrere os om de indendørs renoveringer. For at

BORNHOLMS
BRANDFORSIKRING

give plads til håndværkerne – og for at sypigerne har albuerum nok, - og ikke skal trampe rundt i søm og skruer, - har vi valgt at flytte syværkstedet midlertidigt over i udstillingen. Når spisestuen igen er klar til ibrugtagning, bliver det igen tid for sypigerne at vende til bage til stuehuset – nu til bedre og større faciliteter, idet spisestuen fremadrettet også vil være en del af syværkstedet. Det bliver rigtig godt når det står færdigt!

Større fokus på grupper

I 2017 vil vi sætte særligt fokus på grupperejser og lejrskoler, - forstået på den måde, at der vil blive gjort en ekstra indsats for at få rejse- og busoperatørerne til at komme forbi og opleve middelaldercentret. Udenfor juli måned (skuldærsæsonen) vil vi tilbyde personlige guidninger for både grupper såvel som for de få turister, der kommer ind ved døren. Dette betyder, at vores gamle koncept med oplevelsesøerne fravælges – og at vi i stedet bruger kræfterne på en personlig og mere intens betjening af vores kunder. Vi har med stor succes indført konceptet for lejrskolerne – og nu er turen altså kommet til de øvrige grupper og dørsalgs-turister.

Turistaftener på festivalpladsen

I juli måned indretter vi traditionen tro området mellem gildeshuset og gæssene til en festivalplads, primært med det formål at skabe plads til middelaldertræffet og ildnætterne. Men hvorfor ikke også gøre brug af faciliteterne om aftenen. Derfor tænker vi i 2017 at afprøve et nyt aftenarrangement med historisk formidling, spising og middelalderunderholdning.

Vedligeholdelse

Arrangementet er en unik mulighed for turisterne til at komme helt ind under huden på Bornholm og bornholmernes folkekultur.

På Bornholms Middelaldercenter finder vi nogle af de hyggeligste og mest originale rammer for en bornholmsk kulturoplevelse. Duften fra brændende fakler og rygende bål, oprindelig musik, ildgøglere, brægende får og gakkende gæs får hurtigt bragt alle deltagernes sanser i spil. I det store middelaldertelt er der plads til 300 mennesker – hvilket også er grænsen for antallet af deltagere. Vi vil byde gæsterne velkommen til en personlig, intens og sanselig oplevelse i den bornholmske folkekulturs navn. Der er i løbet af aftenen også mulighed for at deltage i en personlig guidet rundtur på hele Centret – dette er naturligvis inkluderet i prisen.

Jeg vil gerne opfordre Vennekredsen til at bakke op om dette arrangement – da det kan blive en spændende og hyggelig oplevelse for såvel turister som for Vennekreds og BMC-personale. Et ekstra pust af liv i en travl tid.

BornPro stopper på BMC

Efter 4 dejlige og erfaringsrige år har BornPro valgt at opsiges samarbejdet med BMC. BornPro har ifølge forstanderen haft store udfordringer med rekrutteringen af nye elever til afde-

Middelalderglæde

lingen på BMC, hvorfor han har valgt at flytte undervisningen tilbage til afdelingen i Rønne. Der er fra Centrets side lagt rigtig mange kræfter i at få samarbejdet til at fungere, - og vokse, så det er naturligvis med bedrøvelse at konstatere, at samarbejdet ophører pr. 1. maj 2017. Men livet må jo gå videre, - og nye samarbejdspartnere har da også allerede meldt sig på banen. Tak til BornPro og til de mange dejlige elever, der har været her gennem tiden – I ønskes al mulig held og lykke i fremtiden.

CPH-business School

Skolen, som har hovedbase i København, har oprettet en afdeling ude på lærerseminariet, Snorrebakken i Knudsker. Hvert år har skolen brug for 3 måneders praktikpladser for de mange studerende. BMC tilbød sig i 2016 som praktikplads – og havde herefter fornøjelse af 4 fantastiske praktikanter. I hele juli, august og september var praktikanterne i fuld gang med at afprøve og udfordre de mange arbejdsfunktioner, der er at finde på BMC. Det har været en særdeles god oplevelse for både BMC og praktikanterne – i moderne sprog en ren ”win-win-situation”. Praktikanterne

udviklede i perioden tilmed et helt nyt produkt for de bornholmske skoler, kaldet ”Middelalder-olympiaden” – et produkt vi har tænkt os at køre videre med i fremtiden. CPH-business School og BMC er enige om at bygge videre på de gode erfaringer og tilmed udbygge samarbejdet i 2017.

Samarbejde med Røde Kors

At der er flygtninge på Bornholm, kommer vist ikke bag på nogen – men hvad de går og laver, er der måske ikke så mange, der ved. BMC har nu meldt sig på banen for at give en hjælpende hånd i bestræbelserne på at få de mange flygtninge (asylansøgere) ordentligt integreret i det bornholmske samfund. Derfor starter vi i december måned op med at undervise 10 flygtninge (fortrinsvis kvinder) i bl.a. samfundsforståelse og regional identitet samt gennem aktiv deltagelse på vores værksteder og på holdet der arbejder med vedligeholdelse og byggeri. Projektet er et tidsbegrænset opstarts-projekt (5/12 – 20/1) men som fremadrettet tænkes forlænget og udvidet med flere deltagere i nogle mere permanente og veletablerede rammer.

Jeg vil gerne opfordre alle, der har lyst til at hjælpe vores flygtninge på vej, til at give en hånd med. Den bedste måde at lære danskheden og det danske sprog at kende er naturligvis ved at være sammen med danskere og ved at engagere sig i fælles gøremål under afslappede og ukomplicerede samværstyper.

GLÆDELIG JUL & GODT NYTÅR

Med venlig hilsen
Niller

Gloedelig Jul og Godt Nytår

*Ønskes alle medlemmer, samarbejds-
partnere, annoncører og leverandører af
materiale til vores blad. Tak for i år og
på gensyn i 2017.*

*Vennekredsens bestyrelse og
Redaktionen*

November på Centret

November er nu slet ikke så slem, når man går rundt på Centret. Man kan opleve åen med masser af vand, der kommer brusende til underholdning for vores uldgrise, der ser ud til at hygge sig gevaldigt, mens de snøfler rundt i deres lille Paradis.

Glimt fra julemarkedet

Masser af boder med masser af juleting

God stemning

Svampe fra den forstenede skov

*Fine præmier i lotteriet
—men jeg vandt nu ikke noget!*

*Varer kan man få i tusindvis
Tænk dem bare under indkøbspris*

En juleheks

Frysende gøglinger

Imponerende hovedtøj

Smykkesælgeren

Nyt fra Vennekredsen

7. januar.

Medlemslørdag, kl. 9.30 - 15.00.
Ikke noget særligt på programmet.
Bare hygge og håndarbejde.

5. februar.

Generalforsamling kl. 14.00-17.00
på Rågelundsgård.

NB!

Ingen medlemslørdag i februar pga.
generalforsamling.

11. og 12. februar

Kursusweekend i dragt- og sko-
syning kl. 10 til 15 / 16

Jeg hjælper med at tilrette mønstre til
dine mål. Har du materialer med, kan
vi klippe og sy din dragt. Du får også
en syvejledning med hjem.

Vi har både sko- og støvle-mønstre i
mange størrelser. Du kan købe læder
og såler af Centret - det koster 300 til
400 kr.

Vi kan ikke nå at sy en hel dragt eller
et par sko på én weekend, så lørdag den
4 marts, når vi holder åbent hus for
Vennekredsen, kommer jeg og hjælper
jer færdig.

Tilmelding til kursusweekend 14
dage før til Helle Pfeiffer 5154 1507
eller helle.pfeiffer@pc dk

Pris for hele kursusset: 100 kr.

4. marts.

Medlemslørdag kl. 9.30 – 15.00.
Program kommer senere.

Den Sorte Død - 1

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Udbruddet

I oktober 1347 ankom skibe til havnen i Messina - skibe med døde og syge søfolk om bord. Snart begyndte folk at dø i Messina, og sygdom spredte sig med stor hastighed op gennem Italien og videre til resten af Europa.

Den sorte død var kommet, og ingen havde nogen idé om, hvad man kunne gøre mod den - eller hvordan man kunne undgå den. For alle dele af samfundet kom dette som en chokerende overraskelse.

Et så bredt sygdomsangreb kaldes en pandemi - og i Europa varede den til langt op i 1600-tallet.

Oplevelsen

Forestil dig, at du en morgen vågner op og opdager en byld i skridtet. Du har ikke været syg i den foregående tid - men pludselig bliver du ramt. I løbet af dagen kommer der flere bylder - i skridtet, i armhulerne og i halsen - og du bliver alvorligt syg: høj feber, voldsomme smerter - og angsten: du ved, at du skal dø. Hvis du er lidt heldig, dør du samme aften - er du meget uheldig, dør du først efter fem frygtelige dage.

Du når sikkert ikke at opdage det - men (næsten) alle i familien vil dø kort tid efter.

Den voldsomme pandemi har senere fået betegnelsen *Den Sorte Død*.

Forklaringen

Den tids læger kunne ikke forklare, hvad der skete. Man måtte derfor søge forklaringen hos den ultimative autoritet på alle områder: kirken - men her kunne man heller ikke få et svar.

Dette var ikke acceptabelt for kirken, og der blev derfor sendt forespørgsler til de førende naturvidenskabsfolk på universitetet i Paris. (Den franske konge spurgte samtidig de lærde i Paris og Montpellier - men svaret blev det samme.) De lærde - der i nutidens terminologi var astrologer - kunne svare: Den 20. oktober 1345 kl. 13 stod Mars, Saturn og Jupiter alle i Vandmandens tegn, og det skabte ubalance mellem planeterne, hvorved der opstod jordskælv og andre ulykker på jorden, hvorved der blev frigivet en stor

Pieter Brueghel den ældre
Dødens triumf (udsnit)

mængde giftige gasser, der nu bredte sig over Europa og forårsagede pesten.

Denne forklaring virkede ikke tilstrækkeligt overbevisende, og snart faldt kirken tilbage i vante gænge: Dette var Guds straf for menneskehedens synder.

Folkets opfattelse

Bedrestillede folk reagerede på pestudbruddet ved at flygte, hvorved de bare forværrede situationen.

Almindelige mennesker (bønder og byboer) havde ikke mulighed for at flygte - og hvis dette var Guds straf, hvordan skulle man så kunne undgå den ved at flygte? Herefter kunne der komme to reaktioner:

Når man alligevel skulle dø, kunne man da lige så godt få det bedste ud af den resterende del af livet. Man levede uhæmmet - åd og drak og dyrkede alle mulige former for orgier.

Andre håbede, at de ved at leve eksemplarisk kunne formidle Gud. I 1348 blev flagellanterne meget synlige. De havde eksisteret tidligere, men nu blev de meget demonstrative med store optog, hvor de piskede sig selv og de andre til blods, sang klagesange (f.eks. *Dies Irae*) og holdt vilde prædikener, hvor de rasede mod de mange syndere,

Fra Bergmans "Det Syvende Segl"

*Elmelundemesteren, Nr. Alslev Kirke
Danse Macabre - konge og biskop*

der ikke fulgte dem. I starten fik de støtte af paven, men efterhånden blev de så fanatiske, at paven fik nok og bevægelsen blev forbudt.

Man havde praktisk erfaring med sygdomsepidemier (som f.eks. spedalskhed) og havde lært på den hårde måde, at man kunne holde sygdommen i ave ved at isolere de syge, så de ikke smittede resten af befolkningen. Dette var ikke i overensstemmelse med lægevidenskaben eller kirken - men det blev taget i anvendelse - desværre uden den store virkning, da man ikke havde nogen forståelse for sygdommens udbredelse.

Nutidige analyser

Forskere har undersøgt udbredelsen af pestens senere angreb, og man har kunnet kortlægge sygdomsforløbet ret grundigt ud fra optegnelser af dødsfald i forskellige indberetninger. Man er derefter nået frem til, at fra man blev smittet med pesten til man døde, gik der gennemsnitligt 37 dage. I de første ca. 12 dage mærkede man ikke sygdommen, og man bragte ikke smitten videre. De efterfølgende godt 3 uger mærkede man stadig ikke noget til sygdommen, men nu smittede man ved

*Michael Wolgemut
Dance Macabre*

fysisk kontakt med den syge eller med dennes tøj og sengetøj. Derefter brød sygdommen ud, og man døde efter $\frac{1}{2}$ til 5 dage.

Sygdommen fulgte lymfesystemet i kroppen. Efter de første bylder i skridtet, bredte bylterne sig til andre dele af kroppen - umiddelbart synlig i armlurerne og i halsen - men andre dele af kroppen blev også ramt, og der fremkom bylder mange steder i kroppens organer, men det var ikke synligt udefra, og obduktioner var et ukendt - og forbudt - fænomen dengang.

Sygdommen ramte ikke alle. Ca. 10% blev ikke syge, selv om de var i kontakt med den syge. Hvorfor ved man ikke. Nogle ganske få blev ramt af sygdommen - udviklede bylder - men kom sig alligevel. Igen ved man ikke hvorfor.

Sygdommen kunne også ramme på en meget voldsom måde. Hvis sygdommen bredte sig fra lymfesystemet til blodet, fik man en akut blodforgiftning, der med sikkerhed slog en ihjel. Dette kunne ske, inden der viste sig bylder, så en del dødsfald, der skyldtes denne blodpest, blev nok opfattet som

følge af en anden sygdom. Smitte var ikke et alvorligt problem med blod- pesten: folk døde inden de kunne smitte andre med blodpest.

En anden form for pest var lunge- pest. Den optrådte når smitten gik fra lymfesystemet til lungerne. Igen var døden sikker - men her kunne sygdommen smitte fra udåndingsluften, og folk kunne pådrage sig lungepesten uden at udvikle bylder. I forhold til pestudbredelsen havde lungepesten ikke den store betydning: folk døde så hurtigt, at de ikke fik smittet ret mange.

Byldepestens udvikling kan forklare den meget hurtige udbredelse: den bevægede sig 2-5 km om dagen. Men forklaringen er ret simpel: når folk hørte, at der var udbrudt pest i deres område, flygtede alle de, der havde mulighed for det. For størstedelen af befolkningen var flugt ikke en mulighed - bønderne var bundet til deres

Den Sorte Død London i 1665

gårde og af deres besætning - og de havde ikke steder, de kunne flygte til. De folk, der flygtede, var i mange tilfælde smittede (de første 4 uger af sygdomsforløbet), og de bragte sygdommen med sig på flugten.

Fortiden

Omkring år 1300 startede Den Lille Istid. En periode med faldende temperaturer og meget voldsomme klimaforandringer. Der var strenge vintre, tørke og i et par år (omkring 1325) var der regulær hungersnød i Danmark. Mange omkom, og de fleste var fysisk svækkede, når vi kommer frem til 1350, hvor pesten ramte Danmark.

Beskrivelser af de voldsomme klimaforandringer er uhyggelige. Nutidige analyser har vist, at den gennemsnitlige temperatur var faldet med 2°C. Mon disse voldsomme klimaforandringer kan sammenlignes med nutiden, hvor man internationalt kæmper hårdt for at holde den globale opvarmning nede på maksimalt 2°C?

Eftertiden

Pesten raserede Danmark gennem 1350. Derefter stoppede den, uden at man i dag har en god forklaring på hvorfor.

Men pesten kom igen. I 1360 vendte den tilbage - voldsomt, men ikke med samme kraft. Der har været spekuleret i, om de overlevende fra 1350 kunne have udviklet en form for immunitet - vi ved det ikke. Der kan være en anden forklaring: De, der ikke blev dræbt under det første pestangreb, har formodentlig haft så meget modstandskraft, at mange undgik at blive smittet ved det andet angreb. De børn, der var født efter 1350, har haft almindelig mod-

*Hans Holbein d.y.
Dance Macabre, 1523-26*

standskraft, og børnene blev derfor hårdt ramt af det andet pestangreb, der derfor er blevet kaldt *Børnedøden*.

Men hermed var det ikke slut. Pesten vendte tilbage i 1368-69 og i 1379 (og måske flere gange i 1300-tallet). De næste 150 år har vi meget få kilder - vi ved dog, at Danmark blev ramt i 1405 - men sikkert en halv snes gange mere i 1400-tallet. Midt i 1500-tallet begynder vi at have opgørelser over de døde. Her på Bornholm kender vi pesttavlerne fra angrebene i 1618 og 1654, hvor der ved hvert pestangreb dør ca. 5.000 mennesker. Man mener, at der boede omkring 13.000 mennesker på Bornholm lige før pestangrebet i 1618.

Sidst i 1600-tallet slutter pesten som pandemi i Europa. Dette betyder at de store angreb, der dækkede store dele af Europa er slut. Der kom dog en del lokale angreb i starten af 1700-tallet, hvor angrebet på Helsingør i 1710 og København i 1711 er veldokumenterede. Disse angreb bredte sig ikke ud over Østsjælland.

Lægerne

Tidens læger tog sig af de mere velstående - men de fokuserede på forebyggelse af sygdomme og foreskrev forskellige diæter. Blev et menneske sygt, skyldtes det ubalance i legemsvæskerne, og her kunne lægerne give urtemedicin og foretage åreladninger. Anden behandling foretog de ikke.

Kirken prøvede også at forebygge sygdomme, men her var kuren at bede. Opfattelsen var, at hvis man var i åndelig ubalance, påvirkede det kroppen og man blev syg. Hyppige bønner ville holde en i balance, og kroppen ville derfor ikke blive syg. Måske virkede det!

Pestlæge i sin beskyttelsesdragt med rødt glas i 'brillerne' og et næb med eddike og forebyggende urter
Wellcome Library, London

Barberer - *bartskærere* - kunne foretage lidt større indgreb som f.eks. at skære bylder op. De var ikke så velansete som lægerne, og de kunne heller ikke udrette noget mod pesten.

Endelig var der apotekerne, der fremstillede medicin. Men da giftmord langt fra var ukendte i middelalderen, var der ikke meget tiltro til dem.

Rotter

I sidste halvdel af 1800-tallet var der pest i Kina. Dette fremkaldte ikke den store interesse i Europa indtil sygdommen angreb Hongkong i 1894 og efterfølgende Indien. Så vågnede briterne op og nedsatte en pestkomite, der skulle undersøge sygdommen og dens følger. Man havde ansat den franske mikrobiolog Alexandre Yersin, der havde arbejdet på Pasteur-instituttet i Paris. Han fik hurtigt fundet årsagen til sygdommen, en bakterie, der efterfølgende blev opkaldt efter ham, *Yersinia pestis*.

Sygdommen er også blevet kortlagt: Det er en sygdom, der huserer blandt små gnavere, herunder de sorte rotter, *Rattus Rattus*. Rotten er vært for en loppe (*Xenopsylla cheopis*), der lever af dens blod. Hvis loppen bliver smittet af pesten, kan den ikke optage næringsstoffer og bliver desperat, og når rotten dør af pesten, må loppen finde andre værtsdyr. Det kan være et menneske, der efterfølgende bliver smittet af loppen og udvikler en eller to bylder i skridtet. Dette forløb er overbevisende beskrevet.

Man begik herefter den fejl, at man postulerede, at denne form for byldepest var den samme, som huserede i Europa i 1300-tallet og frem. Der er

*Pestofre
litografi af Moyne baseret på arbejde i
Duveau's samlinger.*

stadig historikere, der tror på denne teori, men argumenterne for, at der er tale om to vidt forskellige sygdomme, er overvældende:

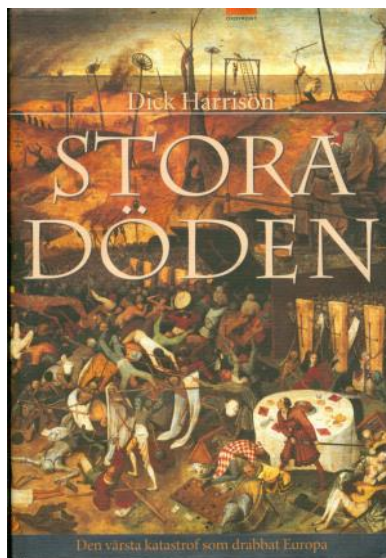
- Rottepesten er ikke ret smitsom og kan ikke udbredes i koldt vejr (som under Den Lille Istid).
- Ved rottepesten fik man 1 evt. 2 bylder i skridtet. Ved Den Sorte Død fik man mange bylder.
- Der er ikke fundet spor efter mange døde rotter i fund fra 1300-tallet, for der var ikke mange sorte rotter i Skandinavien.
- Pesten ramte Island, hvor der ikke er rotter.

Litteratur

- Hanne Guldberg Mikkelsen & Ingelise Kahl: *Pest over Danmark*, Gyldendal, 2006.
En relativ kort bog (138 sider), der fokuserer på danske forhold men som alligevel kommer vidt omkring både medicinsk og samfundsmæssigt. Bogen er beregnet for gymnasiernes at-forløb, men den er en fremragende introduktion for alle interesserede.
- Lone Leegaard: *Pesten - Europa i katastrofens tegn*, Jyllandsposten, 2007

Forfatteren er en fremragende formidler - bl.a. kendt for pestudsendelserne på DR - og bogen kommer godt omkring i de mange måder, man kan betragte pesten på.

- Dick Harrison: **Stora Döden**, Ordfront, Stockholm, 2000.
En fremragende bog på knap 500 sider (på svensk!), der kommer vidt omkring i beskrivelsen af den anden pandemi i Europa og andre steder i verden. Det er tydeligvis en dreven middelalderhistoriker, der belyser historien fra mange sider og som ikke lægger skjul på kompleksiteten i hele forløbet.

I en efterfølgende artikel i vores martsnummer vil jeg beskrive følgerne af pestangrebene i 1300-tallet for det danske samfund. Efter min lægmandsvurdering: den største samfundsendring i danmarkshistorien.

Bornholms Middelaldercenters 20 års jubilæum

Støtteforeningen Bornholms Middelaldercenters Vennekreds

Vennekredsen er en forening, der er tæt knyttet til Bornholms Middelaldercenter (BMC) og er for alle, som er interesserede i den danske middelalder og som gerne vil støtte Centret.

Fordele ved medlemskab.

- Fri adgang til Bornholms Middelaldercenter hele sæsonen, undtaget særlige arrangementer som f.eks. Ildnat.
- Deltagelse i alle Vennekredsens aktiviteter året rundt, herunder kurser og middelaldertræf.
- Medlemsbladet Herolden der udkommer 4 gange om året
- Medlems "kom sammen" med åbne værksteder den 1. lørdag i måneden på Rågelundsgård.
- Mulighed for at få en bod til vores julemarked på BMC.

Foreningen afholder i løbet af året en række kurser, og på vores medlemslørdage er der forskellige håndværksmæssige temaer og foredrag om middelalderen.

Middelaldertræffet.

Foreningens største enkeltstående begivenhed er middelaldertræffet. Det er et medlemstræf, hvor man mødes og hygger sig og udveksler erfaringer og ser hinandens håndværk mv. Ønsker man at høre mere om træffet, kan man kontakte træfkoordinator Birgitte Sonne Hansen.

Julemarked

Den sidste weekend i november har vi, i samarbejde med BMC, julemarked

på Stormandsgården. Julemarkedet er ikke et middelaldermarked, og har derfor lidt videre rammer end andre af vores arrangementer på Centret. Derfor kan man som medlem få en bod, hvor man sælger sit hjemmeproducerede håndværk.

Medlemskab af Vennekredsen:

A Personligt medlemskab 175 kr.

Kan tegnes af alle der er fyldt 15 år.

B Familiemedlemskab 350 kr.

Dækker alle familiemedlemmer på samme postadresse.

C Gruppe-, firma-, eller institutionsmedlemskab 500 kr.

Indbetaling med tydelig angivelse af navn til:

Sydbank konto 6060 - 5843006.

Hvis man ønsker at få Herolden tilsendt koster det 64 kr. i porto, der indbetales sammen med medlemskontingentet. Alternativt kan man hente bladet på Centret eller læse det på nettet

Herolden og web.

I medlemsbladet Herolden, kan man læse om foreningens aktiviteter, faglige artikler, kursusbeskrivelser, nyt fra BMC, boganmeldelser, se billeder fra vores aktiviteter se indbydelse til træf, kurser, medlemslørdage mm.

www.bmc-vennekreds.dk

Idyl på julemarkedet

